

A bajor király sárvári erdei.*)

Irta: *Scherg Károly* m. kir. erdőmérnök.

Midőn a csehek a felvidéket megszállták, nekem is hamarosan kiadták utamat s Terezienstadtbá internáltak, honnan sikerült kiszöknöm Bajorországba. Itt alkalmam volt megcsodálni a bajorok híres erdejét, a Spessartot és itt támadt az a gondolatom, hogy miért ne lehetne itthon is Spessartot teremteni, mely szakszerű kezelése folytán tanulmányi kiránduló helye lenne a szakférfiaknak, s melyben a festő, a művész is megtalálná a csodálni valót.

Hazaérve, itt ültek a románok, s én a viszonyok javulásáig önköltségemen egy évi tanulmányi szabadságot kértem, hogy a bajor királyi sárvári uradalomnak eddig német üzemtervét, a legújabb magyar előírásoknak megfelelően magyarul készítsem el és emellett eme bajor mintára kezelt erdőkben a belterjes erdőgazdálkodást tanulmányozzam. A szabadságot megkaptam azzal a kikötéssel, hogy tapasztalataimról be fogok számolni s ennek a kötelességemnek óhajtok most eleget tenni. Teszem ezt annál nagyobb örömmel, mert oly birtokos erdejét ismertethetem, ki külföldi uralkodósága daczára is büszke rá, hogy magyar földesur, s ki kötelességének tartotta, hogy megtanuljon magyarul, nemcsak néhány szót, hanem hogy tisztviselőivel, kiknek lakására is minden alkalommal ellátogat, de legegyszerűbb cselédjeivel is el tudjon beszélgetni és így személyesen bensőbben ismerje meg gazdaságát, s ki ugy ezzel, mint mező- és erdőgazdaságának folytonos fejlesztésével igazán sok magyar birtokosnak követésre méltó példát szolgáltatott; másrészt oly munkát tárhatok fel, melyben nagyrésze van a bajor Spessartban született édesatyámnak, *Scherg Lőrincz* erdőmesternek, ki 37 éve fáradozik a sárvári erdők mintaszerűvé tételén.

A sárvári erdőkben még nem találni faóriásokat, hisz nagyrésze még fiatal erdő, mely csak 1892 óta van rendes üzemterv szerint kezelve, de ha megismerjük az erdő történelmét és a mai erdőt a szomszéd erdőkkel hasonlítjuk össze, melyek tipikus képeit

*) E közleménynek különös aktualitást ad Lajos bajor király időközben beállott halála, melyről más helyen emlékezünk meg. *Szerk.*

mutatják a magyarországi sík vidéki erdőgazdálkodásnak, akkor látjuk csak és tudjuk értékelni a bajor erdészek munkáját.

A sárvári erdőhivatalhoz tartozó erdőbirtok (egész területe 7864 k. hold). Vas vármegyében 12 község határában szétszórva fekszik és négy kerületre van osztva, melyek ismét számos különálló dűlőből állanak.

Eme szétszórtságánál fogva a talaja is igen változatos. A legkitünőbb folyami iszaptól a legsilányabb kavicsig s a laza homokos talajtól a kötött agyagig minden talajváltozatot fellelni, s minthogy az a főelv érvényesül, hogy „minden talajnak, minden foltnak a maga fanemét“, azért a fanemek eloszlásáról készített térképek igen változatos képet mutatnak. Az új térképeken ugyanis minden részlet az ott uralkodó fanemnek megfelelően más-más színnel festetett ki s az ott még előforduló más fanemek elegyaránya egy kis körben az illető fanem színével jeleztetett. Pl. egy részletet, melyben van 0·5 tölgy, 0·2 csertölgy, 0·3 gyertyán, ki festették a tölgy színével (gumigutti és égetett sienna keveréke), a benne lévő köröcskében 0·5-nyi rész fehéren maradt, 0·2 részt a cser színével (czitromsárga) és 0·3 részt a gyertyán színével (vil. zinóberzöld) festettek ki.

Ép így a többi fanemekre is jól elütő színekből a következő szinkulcsot állítottam össze: Bükk sötét chrómzöld, juhar söt. vízzöld, luczfenyő világos csontfekete, amerikai dió söt. lámpafekete, jegenyefenyő söt. berlini kék, nyír világoskék, fűz indigó söt., kan. nyár lila, gleditsia söt. indiai vörös, erdeifenyő vil. indiai vörös, feketefenyő cinóber, veresfenyő karmin III. söt., kőris karmin I. vil., szelidgesztenye söt. szépiavörös, szil umbra, éger Braunlack vil., ákác Neutraltinta, hárs nedvzöld 2. vil.

A korok az egyes részleteknek különféleképp való sraffozásával jeleztettek. 0—20 éves tiszta maradt, 21—40 éves szaggatott, ritka vékony vízszintes, 41—60 éves ritka vízszintes vékony *teljes* vonallal, a 61—80 éves szaggatott sűrű függélyes vastag, a 81—100 éves sűrű függélyes vastag *teljes* vonallal jelöltetett.

Az egyes fanemek által elfoglalt területek nagyságát és a fanemek százalékos elosztását a táblázat tárja elénk. Ebből rögtön szemünkbe ötlük a gyertyánnak nagymérvű jelenléte, de ha megismerjük az erdő történelmét és figyelmesen vizsgáljuk a kor-

A főbb fánemek eloszlása terület és százalék szerint a bajor király sárvári erdeiben.

Fánem	A kerület neve és erdőterülete						Együtt kat. hold	‰
	Péterfa	Sárvár			Káld	Pornó		
	40 éves ford.	számláló	80 éves ford.	40 éves ford.	80 éves ford.	30 éves ford.		
Kocsányos és kocsánytalan tölgy	15·8	7·7	174·4	109·7	1426·6	374·2	2108·4	28·3
Gyertyán	0·2	5·7	87·9	77·9	1597·8	273·7	043·2	27·2
Csertölgy	—	—	152·0	1·9	1045·5	63·8	1263·2	16·8
Erdeifenyő	0·7	—	38·1	—	75·7	617·5	732·0	9·7
Luczfenyő	0·4	—	65·7	—	73·0	135·6	274·7	3·6
Amerikai és magaskőrös	16·5	4·2	29·1	81·1	54·1	9·0	194·0	2·6
Feketefenyő	—	—	88·2	—	58·7	0·1	147·0	2·0
Ákác	6·8	—	0·8	10·2	101·9	—	119·7	1·6
Szil	13·1	26·9	14·8	68·5	—	—	123·3	1·6
Nyír	—	—	—	—	116·8	2·1	118·9	1·6
Bükk	—	2·1	1·4	0·2	92·0	15·3	111·0	1·5
Mezgés és hamvas éger	9·0	0·9	13·3	10·9	29·3	0·3	63·7	0·8
Juhar	—	5·0	6·0	20·1	23·4	—	54·	0·7
Kanadai nyár	22·9	—	—	21·0	—	—	43·9	0·6
Fűz	29·0	1·8	—	9·2	0·7	—	41·7	0·6
Hárs	—	1·9	—	19·3	1·1	—	22·3	0·3
Fekete-, fehér- és rezgőnyár	11·8	—	0·1	2·8	2·6	—	17·3	0·2
Jegenyenyő	—	—	—	—	—	11·1	11·1	0·1
Cseresznye	—	—	—	6·0	—	—	6·0	0·1
Vörösfenyő	—	—	—	0·9	—	4·5	5·4	—
Amerikai dió	0·2	—	—	2·8	—	—	3·0	—
Gledicsia	—	—	—	1·2	—	—	1·2	—
Tisz'ás	6·3	—	0·7	0·1	2·3	0·2	9·6	0·1
Összesen	133·7	56·2	672·5	443·8	4701·5	1507·4	7515·1	100‰

osztályok eloszlását, főképp a káldi kerületben, akkor belátjuk, hogy a 40 év előtti, kiélt talaju, legnagyobbbrészt nyirrel és borókával fedett, agyonlegeltetett erdőkből a könnyen megtelepedő s a talajt javító gyertyán nélkül nem lehetett volna elérni, hogy akkora terület (a káldi kerület 4701 k. holdnyi területéből 2743 k. hold, tehát több, mint a fele) ujittassék fel az utolsó 40 év alatt és legyen nemesebb fanemek könnyen való alátelepítésére alkalmassá téve. A régi borókás, füves, a legelőmarhától keményre tiport talaj helyett most fűnélküli, lombtakaróval fedett porhanyó humusztalajunk van, melyben a védőállomány alá való telepítéssel minden fanem könnyen megtelepíthető s melybe mint hízagypótló és a nemesebb fanemek magas növést és ágtisztulását elősegítő talajtárnyaló fanem, a gyertyán is elegyedik természetes uton. A felujításnál, de főképp a tisztítások és erdőléseknél természetesen a legnagyobb körültekintéssel kell eljárunk, hogy a gyertyán a nemesebb fanemek kárára főállományvá ne váljék.

Evvel szemben igen kis %-kal van képviselve a bükk. Ugyancsak a káldi korosztálytáblázatból látni azonban, hogy régen három szép példányt kivéve (most mint természeti emlékek tartatnak fenn), bükk egyáltalában nem volt, mert a régen agyonlegeltetett füves erdőben szaporodni nem tudott. Az utolsó 40 évben azonban mind erősebben igyekeznek a gyertyánt a sokkal nagyobb fatömeget adó és sokkal értékesebb bükkal pótolni. A bükk növekedéskülönbségére szép példa egy 38 éves bükk- és gyertyánnal elegyített tölgyes, melyben a bükkök háromszor oly vastagok, mint az egykoru gyertyánok. Sajnos, sem bükkmakkot, sem állományok alól kiszedett egyéves csemetét nem bir elegendőt szerezni az erdőhivatal, hogy a bükköt jobban szaporithassa.

Az összes fanemekből csak inkább a fenyők fordulnak elő tisztán, a többiek rendszeren elegyítve vannak, két-három fanem egy árnyattűrővel. Az ákác, mely 1-6%-ot tesz ki, tisztán nem alkot állományt, csakis mint szélfogó és süritő szerepel az erdőszéleken vagy egyes, a fagnak vagy a hónek igen kitétt helyeken telepített meg mint védőállomány, hogy azután, midőn alatta a másik fanem sikerrel megtelepedett, meggyűrűzve eltávolíttassék. A gyertyánhoz és bükkhöz hasonlóan a töltelékfa szerepét játsszák a juhar és hárs is.

Mint a táblázatból látni, minden, az országban előforduló főbb fanem megvan a sárvári uradalom erdeiben, melyek tengerszintfeletti magassága 155 *m* (Sárvár) és 300 *m* (Pornó) között váltakozik. De nemcsak az ott említett fanemek, hanem kisebb csoportokban vagy egyesén közbeegyítve előfordul még az *Abies balsamea*, *Abies concolor*, *Larix leptolepis*, *Pinus strobus*. *Pseudotsuga Douglasii*, *Quercus tardissima*, *Quercus rubra* (már szép makktermő példányok is vannak), szelid- és utak mellett a vadgesztenye, platán, hicori és keaki fa.

Hogy azonban a gazdálkodást jobban megismerhessük, vegyük sorba az egyes kerületeket.

1. *Péterfai kerület* a kanyargós Rába folyó öntésein és gyakran változó régi és új medrei közti részben terül el. Talaja a legfiatalabb folyami alluvium, legnagyobbrészt iszappal kevert homok, mely hol mélyebb, hol sekélyebb, alatta helyenként kisebb-nagyobb mélységben folyami kavicssal. Eme talajváltozatok és keletkezésük mindenütt világosan látható. A Rába folyó kis víz medre ugyanis laza apróbb szemű kavicsból álló talajrétegbe van ágyazva, mely helyenként 0,5—1,5 *m*-ig emelkedik a kis víz fölé. Ezt a kavicsréteget fedi 3—5 *m* vastag kötött agyagréteg. A kanyargós folyó gyakran erősen megárad és ilyenkor a sebesen folyó víz támadó erejének az alsó laza kavicsréteg ellentállni nem tudván, azt elmossa, mire a felső fedő agyagrétegek leszakadnak. Hol az egyik, hol a másik parton megtalálni a nagy szakadásokat, melyek minden árvizvel tetemesen bővülnek és a másik oldalon mindenütt látni a lerakódásokat, a hatalmas öntéseket. Ezek eleinte nagy szemű tiszta kavicsból állanak, ezt lassan elfedi a tiszta folyamu homok, majd vékony iszapréteg kerül rá, melyben már természetes uton ezrével telepedik meg a fűz és az ezen vidéken körülbelül 15 év óta elterjedt, valószínűen a vízzel az osztrák Alpokról lekerült *Solidago* gyomnövény. Áradásnál ezek a fűzveszők és a gyomok mérsékelvén a víz sebességét, nagymértékű iszaplerakódásra kényszerítik. Eme termékeny iszapos homokban mind bujábban nőnek a gyomok és minden újabb áradás új réteget rak le és az ott korhadó gyomokból és termékeny iszaptól keletkező kitűnő talajban a fűz, nyár, éger, bodza, komló és egyéb gyomokból áthatolhatatlan sűrűségek keletkeznek. Ily módon keletkezett isza-

pos homokból állanak a régi medrek és környékük, míg az átvágásokkal elszakított részek rendszeresen mély homokos agyagtalajjal birnak.

Midőn az uradalom ezt a kerületet 1915-ben gr. Batthyánytól megvette, ott rendes erdőgazdálkodásról szó sem lehetett, mert egyes cserkéregtermelésre használt tölgyasarjerdőkön kívül az egész terület fűz-, éger-, nyárfasarjából és néhány szilből, bodzából, gyomból és komlóból álló áthatolhatatlan sűrűség volt, melyben azonban a legnagyobb tömeget a sok gyom tette, úgy-hogy fa alig volt rajta.

Az 1916. év óta folytatott rendszeres gazdálkodás már erősen meglátszik az erdőn, meg a korosztálytáblázaton is. A legfiatalabb öntéseken megmaradnak ugyan a fűzek, de dugványokkal pótolják a hiányokat, hogy sűrű egyenletes állományok nőjjenek. Az erősebben beiszapolt alacsonyabb részeken a kanadai nyárt szorgalmazták dugványokkal való megtelepítés után. Az egyéves oldalhajtásokból készített 30 cm hosszú dugványokat jól megművelt földbe 28 cm mély árok merőleges fala mellé állítják és a következő árok porhanyó földjével betakarják, úgyhogy csak két rügy álljon ki. Gyomoktól az első évben tisztán kell tartani.)*

A magasabb fekvésekre az amerikai és főképp a magas kőrisültetik, mivel sokat kell küzdeni a termékeny földből előtörő buja gyomokkal, az állományok alól kiszedett és átiskolázott csemetékből nyert 3-éves suhángokból. A sárvári 30–35 éves állományokról szedett amerikai diót tavaszig halomra rakva hagyják heverni, vékonyan betakarva, mire a külső burok könnyen leválik és így elvetve, gyorsan kikel. Ezt legjobb mindjárt a helyére vetni, mert az átültetést megsínyli. Csak a legmagasabb, a víz által el nem ért helyekre való. A meglévő, sarjról keletkezett tölgyek között lévő kőris már most felszabadított, hogy magtermésre ingereltessek és a tölgyek alját természetes uton megtelepedett kőris foglalja el. A nedves mélyedésekben az éger, főképp a mezgés éger továbbra is fenntartatik. A péterfai kerület fordulója 40 év,

*) Az átültetett gyökeres dugványok sohse lesznek oly szépek, mint a helyben dugványozottak, melyek már a 2-ik évben 2—2,5 m-re nőnek.

de az égert és kanadai nyárt 20 éves korban vágják, míg a szép dió és a kőrisek 40 éven túl is fenn fognak tartatni.

2. A sárvári kerületben a Vadkert (I) és Szatmár (II) dülők szintén a Rába partján fekszenek, de már régebb idő óta rendszeres kezelés alatt állanak. Talajuk alluviahis eredetű mély áradásos iszapos homok és homokos agyag. Vadkertnek a város mellett a ménes körül fekvő része rétekkal tarkított számos apró erdőparcellából áll (az erdő 56 hold), melyek száralva kezeltetnek.

Itt főképp a szépészeti szempont érvényesül, melyre a néhai bajor királyné, Mária Terézia osztrák-estei hercegnő természet-szeretete folytán, már régóta nagy súlyt fektetett. Öreg, festői szépségű tölgyek, öreg szilcsoportok vannak a legkülönfélébb fanekekkel tarkázva. Itt a használat úgy történik, hogy sohasem lehet látni vágást, mely az egyes csoportok alátelepítése utáni fokozatos ritkításával belülről a széle felé igen lassan történik, hogy a táj képében semmi zavarólag ne hasson.

Az I. dülő többi része, továbbá a II. és III. dülő 40 éves fordulóban kezeltetnek, de a szép tölgyek, kőrisek, amerikai diók 2—3 fordulóra is fenntartatnak, míg a fűz és kanadai nyárfák 20 évenként kerülnek vágás alá. Eme részekben a főfanem a gyertyánnal, hárssal és juharral elegyített vagy alátelepített tölgy és kőris, de elegyesen igen szép amerikai diók (36 évesig), madárcseresnyék, egy részben sudárnövésű gledicsiák (fája ugyan nehezen munkálható, de azért bognárok veszik), amerikai tölgyek is előfordulnak. Egyes szép 80—100 éves tölgycsoportok 10—20 éves gyertyánnal vannak alátelepítve s még állva maradnak 40—50 évig. A Rába-parton igen jónövésű kanadai nyárfás van dugványról telepítve, mely hatéves állomány $\frac{1}{4}$ holdján 1331 drb. 2—12 cm vastag, 6—9 m magas fát találtam, ami holdanként 5324 darabnak = $66 m^3$ -nek felel meg. 20-éves korig bizonyára lesz rajt holdanként $300 m^3$.

Eme kerületben a felújítás már csaknem kizárólag az idős állomány alá való telepítéssel és természetes uton történik. A jelenleg felújítás alatt álló részek tölgyekkel sűrűn berakattak s az utána következő ritkításoknál a közbeelegyíteni kívánt ott meglévő fanekekből (cseresnye, kőris, szil, gyertyán stb.) egy-egy példány egyenlétesen elosztva meghagyatott, hogy a közbeelegyedés természetes uton történjék. A ritkítások csak igen lassan,

csak a fiatalos megtelepedésével lépést tartva történnek, hogy állandó szórt fény jusson a talajra s csak a fiatalos s ne a gyom nőjön. Az utolsó fák csak akkor vágatnak le, ha a fiatalos már teljes, addig a szabad állásban vígan növekedhetnek.

A IV., V., VI-ik dülő vadvédelmi szempontból telepített vegyes fanemű remiz.

A VII. és VIII. dülő 80-éves fordulóban kezelt szálerdő. A porpáci vasutállomás mellett fekvő esényei tilos (VII.) közép-mély és mély agyagos homokkavicson, a Haraszt (VIII.) pedig vizátnembocsátó sekély. kavicsos agyag. Az előbbi már régebbi idő óta rendszeren kezelt erdő, melyben a tölgy és csertölgy a főfanem. Igen szép 80-éves állományok vannak belőlük. Mivel már nagyon régen mindig a tölgy volt a főfanem, az újabb fiatalosokon meglátszik, hogy a tölgy tenyészetéhez szükséges talajalkotó részek egyik-másika már felhasználtatott, mert ott, ahol sűrű záródású, roppant magas törzsű, szép tölgyek állottak, ma az alátelepített tölgyfiatalos rosszul nő, betegeskedik. A csereken mindgyakrabban lép fel az erdészeti kísérleti állomás által *Poliporus nigricans*-nak meghatározott gomba. Itt tehát nem szabad tölgyet ültetni, hanem legalább egy fordulóra fanemet kell változtatni.

A VIII. dülő (Haraszt) még 40 év előtt borókás, görbe nyirekkel fedett sovány birkalegelő volt (ilyen erdőket látni még a szomszédságában), mely megművelés után teljes vetéssel erdei és feketefenyővel ujítottatott fel. Ma a talaja már erősen javult, úgyhogy a hamar kigyérülő erdeifenyő alá már csert, bükköt stb. lehet telepíteni. Egy későbbben hozzácsatolt jótalaju mezőgazdasági terület köztreshasználat után (csak burgonya) tölgygyel ujítottatott fel, mely közé a második év után gyertyánmagot vetettek. Ez a második évben kikelve, a tölgyet felfelé serkentő töltelékét ad. Egy gyenge fölt talaja nitroginnal oltott *Lupinussal* javítottatott meg.

A *káldi kerület* I. dülője, Szemenye nagy mocsaras rét volt, melynek semmi hasznát sem lehetett venni, mert csaknem állandóan víz alatt állott. Ezelőtt 58 évvel még a modenai herczeg gazdatisztjei felárkoltatták (2 m árokköz 1—1 m széles árok) és az így megmagasított ágyakra teljes vetéssel tölgyet, kőrist telepítettek. Ma igen szép értékes erdő áll a hajdani mocsár helyén.

A káldi kerület II. és III-ik dűlője igen változó, homokos, agyagos, sok helyt erősen kavicsos talajjal bir, mely mielőtt a jelenlegi tulajdonos kezébe került, legnagyobbbrészt agyonlegeltetett nyíres borókás, galagonya, fagyal, kecskerágó s Sparciummal kevert ritkás füves erdő volt, melyben alacsony törzsű, messze szétágazó koronával bíró tölgyek és cserék állottak. Ilyen erdők még láthatók az uradalom belsejéből 1871-ben egy pör folytán kiszakított részeken. Mintegy három holdon természeti emlékként ilyen őserdő, melyben semmi használat sem folyik, az uradalom területén is fenntartott, bár a legelő marha károsításai hiányában ez magától záródik.

Ezek a régi rossz állományok annak idején ritkán tölgygel és cserrel telepítették alá makkrakás útján, melybe közbevetéssel és ültetéssel bükk és természetes uton gyertyánt elegyítettek. Ma már a füves, borókás helyek eltűntek. Egyes öreg nyíreszek még állanak, de már alattuk van a sűrű tölgy és gyertyánfiatalos. Felejthetetlen az a szép kép, mit a fehér nyírfák alatt a zöld és sárga színek minden változatát mutató tölgy és gyertyán, és a helyenként egyesén közbeelegyített tűzpiros levelű amerikai tölgyek az őszi napfénytől megaranyozva nyujtanak.

A sűrű ültetés, de meg a máshonnét (szlavoniai) hozatott magnak is köszönhető, hogy a fák, ellentétben a régi állományokkal, nem ágasbogasak, hanem sima, egyenes törzsűek. Természetesen ebben a gyakori erdőléseknek és ezek által elősegített természetes kiválasztásnak is nagy szerepe van.

A Szlavóniából hozatott magokkal véletlenül került ide mintegy 8 holdra a későn fakadó tölgy (*Quercus tardissima*), mely a fagyokat, hernyórágást és a lisztharmatot is kikerüli. A ma még fiatal állományok kiváló gondnal ápoltatnak, hogy egykor szép magtermő fákká nőjjenek. A káldi kerület fordulója 80 év, de a rosszabb részek, hol tulnyomó a gyertyán, már 60—70-ik évben fokozatosan kihasználtatnak, a szép tölgyállományok azonban, előzőleg bükkal vagy gyertyánnal alátelepítve, 120—160 évig is fenntartatnak.

A *pornói kerület* a többi birtoktól távol, a szomhathelyi járásban (ma lajtai bánágban) fekszik, a t. sz. felett 240—300 *m* magasságban, homokos agyagon és agyagtalajon. Főfánem itt az

erdeifenyő tölgyel elegyítve és gyertyánnal alátelepítve. Igen szépek a 90-éves erdeifenyőállományok, melyek 40-éves gyertyánnal vannak alátelepítve. Itt is 80-éves a forduló, de a szép állományok tovább is fenntartatnak. Itt is az idős állományok alatt történik a felújítás. A tölgy és bükk makkrakással, az erdeifenyő vetéssel és természetes uton, a luczfenyő ültetéssel és természetes uton, a gyertyán természetes uton ujítatják fel.

Itt is, mint az összes többi kerületekben, a fiatalosok ápolását már korán kezdik. A nemesebb fanemeket elnyomó, kevésbé értékes vagy eltérbélyesedő példányokat s főleg a tuskósarjakat mielőbb eltávolítják. Minden olyan fanemet azonban, mely az értékesebbet növekvésében nem gátolja, eleinte meghagyják, mert ezek árnyékolják a talajt, hosszú ágtiszta törzsfejlésre serkentik a nemesebb fákat és értékes erdőlési anyagot szolgáltatnak. A 20—25-ik évtől kezdve a szükséghez képest minden 4—6 évben minden állományt átterdölnek, ami nemcsak a létért való küzdelemben segíti a nemesebb fajokat, hanem az elegyarányt is szabályozza. A rendszeren vezetett tisztítások és erdőlések és ezek következtében keletkezett sűrű, egyenes, egyenletes magról kelt állományok azok, amik a sárvári erdőkben meglepnek. Ennek helyesen való keresztülviteléhez természetesen nagy személyzet kell. Sárvárott egy erdőmester vezetése alatt egy erdőmérnök, három erdész és 11 erdőőr végzi az erdészeti és vadászati teendőket. Másik fontos dolog a kitűnő uthálózat. Lassanként minden 100—200 m-re készül egy kis nyiladék, hogy az erdőléseknél a fát csak 50—100 m-re kelljen kiközelíteni. A főutak két oldalt árkolva és rendszeren kavicsolva vannak.

Az erdő szépségeinek emelésére különös gond fordítatik. Egyes szép fák, mint az u. n. Banyafa (kb. 800 éves tölgy), a három bükk stb. természeti emlékként fenntartatnak, az erdő szebb helyeire egy-egy csementpad vagy emlékoszlop állíttatott.

A királyné és a királykisasszonyok az erdő minden részét számtalanszor lefestették és lefényképezték. Őfelsége is minden Sárvárott tartózkodása alatt sorra járja az erdő egyes részeit, hogy az ott folyó munkákat és ezek eredményeit megszemlélje.

Okt. 1-én Sárvárott lévén szabadságon, résztvettem a Szatmár nevű erdőrészben a Rábarpart és a mellette fekvő részek

bejárásán. Az ősz öreg ur nem az utakon, hanem a sűrűségekben át ment, hogy a Rába által legujabban elmosott részeket jobban láthassa s többször egész előadást tartott a másutt látott partvédelmi munkákról és az egyes fanemekről.

Sajnos, ezt az erdőbejárást egy óra mulva meg kellett szakítani, mert Ófelsége régi gyomorbaja következtében nagyon kimerült. Másnap ágynak dült és nem tudta folytatni a tervezett erdőbejárásokat.

A sárvári uradalom erdei Sárvár és mintegy 30 község közel 30.000 lakosát látják el részben vagy egészben tüzelő- és szerszámfával.

Minthogy a főelv, hogy a környék legyen elsősorban ellátva, csak kicsiben, az egyes háztartások szerint előjegyezve, kiki csak valódi szükségletének megfelelő részt kap szabott áron; főképp a szegény lakosságot látják így el, míg a vagyonosabbak szóbeli árveréseken vehetnek, de mindig csak kis mennyiségben s kizárólag saját szükségletükre. A szerszámfát a környék mesteremberei között osztják fel s csak ami már a környéken el nem kel, adják el kereskedőknek. A Sárvároitt lévő állami és közhivatalok összes személyzete 15°%, a m. kir. csendőrség 50°% árkedvezményben részesül a tűzifa vásárlásánál, kegyuraság czimén pedig évi 600 *ü*rm-t ad ingyen az uradalom a plébániáknak és iskoláknak.

Sárvároitt egy villanyerőre berendezett vízszintes fűrész, Pornón pedig egy 1920-ban vizierőre berendezett villanytelep által hajtott fűrésztelepen vágják fel a fát deszkákká.

Ismertettem egy erdőt, melyben különféle talajviszonyainál és sokféle faneménél fogva sok érdekes tanulmányozni való akad. Az Erdészeti Lapokban Róth Gy. panaszkodik, hogy nincs kísérleti területünk, a május 15-iki számban pedig Majerszky sürgeti a gyertyán-fatermési táblák összeállítását, hogy a bükk és gyertyán növekedése közti különbséget lássuk, a kanadai nyárról, kőrisről, amerikai dióról nincsenek fatermési és fatömeg-tábláink, a gyéritések és különböző elegyítések, alátelepítések körében is még sok felderíteni és tanulmányozni való akadna.

Ma az államnak alig van erdeje és ujak telepítésén fáradozik, nem volna érdemtelen ezeket az erdőket behatóbban tanulmányozni, hol a szomszédban még látni a régi állapotot, a bajor királyi

erdőkben pedig a szakszerű kezelés eredményét. Oly nagy a különbség köztük, hogy a legegyszerűbb emberek is azt mondják: „olyan erdők azok, ahol mindig vágnak s még se látszik, hogy kivettek valamit, csak napról-napra szebb és értékesebb lesz“.

Bár sok magyar birtokos akadna, ki hasztalanul heverő területein ily erdőket telepítene, de ehhez szükséges, hogy III. Lajos bajor királytól megtanulják a gazdaság és erdő iránti érdeklődést és szeretetet.

Az erdélyi román agrártörvény.

A trianoni békeszerződésnek nevezett antant parancs folytán elvesztett területeink sorsa állandóan szívünkön fekszik. Ezer éven keresztül a miénknek vallott tölgyeseink minden susogása és fenyeveseink minden kis zúgása kell, hogy érdekeljen bennünket. Nagy szomorúságunkban örömmel állapíthatom meg, hogy érdekel is. Mély sebet üt lelkünkön, ha halljuk, hogy itt vagy amott az idegen bitorlók fejszéje vág bele a mi féltve őrzött, gyönyörű erdőállományainkba. Mennyivel fájóbb, mennyivel lélekkínzóbb az a hír, mely arról tudósít, hogy a románok által hozott, ugynevezett agrártörvény létében támadja meg erdeink egy részét.

A „demokratikus“ román állam ugyanis a nyár folyamán egy ily törvényt alkotott, hogy Erdély, Bánát, a Körösvidék és Maramaros agrár reformjával a nép boldogulásának alapját megvesse.

A törvény főcélja a falusi parasztbirtokok és más kis birtokok, valamint a községi legelők szaporítása, illetve kiegészítése, de emellett célul tűzi ki a községi erdők létesítését, illetve kiegészítését is.

A törvénynek első és második fejezetét, mely a föld népének földhöz juttatásával és a községi legelőknek kérdésével foglalkozik, nem akarom részletesebben ismertetni.

Általános tálékozás végett csak röviden emlitem meg, hogy a törvény az állam kisajátítási jogát a földbirtokoknak összes megművelhető részére kimondja. Ennek érdekében minden alakszerűség mellőzésével ugyan, de úgy intézkedik, hogy kiveszi a kisajátítható birtokokat a tulajdonos rendelkezése alól.